

Peters, B., G. Kurstjens & P. Calle, 2007. Maas in Beeld; Buitenpolder Heerewaarden. uit: Maas in Beeld, tussenrapport 2006. Bureau Drift/Kurstjens Ecol. Advies, Berg en Dal/Beek-Ubbergen.

1 BUITENPOLDER HEEREWAAARDEN (SCHUTWAARD)

Riviertraject: Getijdemaas
 Provincie: Gelderland
 Gemeente: Maasdriel
 Dorp: Rossum, Heerewaarden
 Start natuurontwikkeling: Sinds 1996
 Eigendom/beheer: Staatsbosbeheer, plas met oud bos is particulier eigendom
 Oppervlakte: 88 ha (waarvan 32 ha open water)
 Toegankelijkheid: Vrij toegankelijk

Soortgroep	Voor natuurontwikkeling		Na natuurontwikkeling		Beoordeling ontwikkeling
	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	Aantal soorten Rode Lijst	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	Aantal soorten Rode Lijst	
Flora	4-6?	4-6?	14	7	
Broedvogels	16	8-9	18-23	13-16	
Dagvlinders	9-10*	0	12*	2	
Libellen	?	?	20*	1	
Overige soorten					Rugstreeppad, Greppelsprinkhaan

1.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

De Buitenpolder Heerewaarden - of eigenlijk historisch correcter, de Schutwaard - ligt midden in het gebied van Fort St. Andries, op de plek waar vroeger de Waal gedurende hoogwaters in de Maas overliep. De laatste open verbinding tussen de Waal en de Maas werd zo'n 150 jaar geleden gesloten. Hierdoor nam de rivierdynamiek in dit gebied sterk af. Desondanks zijn er nog wel kwelstromen die vanuit de Waal richting de Maas lopen. Deze kwel komt in de plassen van het gebied aan de oppervlakte en stroomt soms zichtbaar van de ene plas naar de andere richting de Maas. De Maas staat al enigszins onder invloed van getijdewerking en is relatief laagdynamisch. Dit laagdynamische karakter wordt versterkt doordat er een zeer hoge oeverdams langs de Maas is aangelegd.

Het aanzicht van de Buitenpolder Heerewaarden is in recente tijden sterk door de zand- en kleiwinning bepaald. Midden in het terrein ligt een oude kleiput die al volledig door ouder ooibos omgeven is. In de jaren 80 is er tegen de Maas aan een grote, lange zandplas gegraven. Deze zandplas is eind jaren '90 in tweeën gedeeld door de aanleg van een brede dwarsdam. In de periode 1997-99 is tijdens hoogwaters de scheidingsdam tussen de zuidwestelijke plas en het Kanaal van St. Andries - die verder geen waterkerende rol hoeft te vervullen - geleidelijk geërodeerd en uiteindelijk doorgebroken. Hierdoor is een fraaie verbinding tussen deze wateren ontstaan met zandige steilwanden en ondiepe oeverzones. De oeverdams aan de Maas is voor 1996 in intensief agrarisch beheer geweest, hetgeen zich nog steeds vertaalt in een vrij dichte grasmat.

Centraal in het gebied is medio jaren '90 een aantal kleiputten gegraven en is een grote zandige vlakte ontstaan door reliëfvolgend te ontkleien. Er is na de ontkleining echter ook zand opgebracht dat langere tijd in depot heeft gestaan (vandaar de bulten in het terrein). Er is ook overtollige dekgrond tegen de dijklichamen aan de noordzijde van het terrein aangebracht (pers. med. Jan van Diermen), die in het verleden nog interessante flora herbergden.

Na deze kleiwinning in 1996/97 kwam het gebied in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. De begrazing is pas enkele jaren na de eerste graafwerkzaamheden gestart, waardoor zich daar inmiddels massaal wilgen hadden gevestigd. In de winterperiode 2001-2002 is in de noordwest-hoek ten behoeve van de pachter/beheerder een breed pad door de wilgen geklepeld, op de centrale zandvlakte zijn de wilgen door koeien intensief aangevreten met de typische bolvormige groeiwijze tot kniehoogte als gevolg. Anno 2006 komen met name aan de randen van de zandvlakte pleksgewijs meidoorns en rozen tot ontwikkeling. Op een nieuw hoog dijklichaam aan de oude Maasloop zijn open vlierstruweel en grote braamstruwelen bepalend. In alle andere bosstruwelen is wilg dominant. De oorspronkelijk aanwezige solitaire meidoorns vallen amper nog op.

1.2 INRICHTINGMAATREGELEN

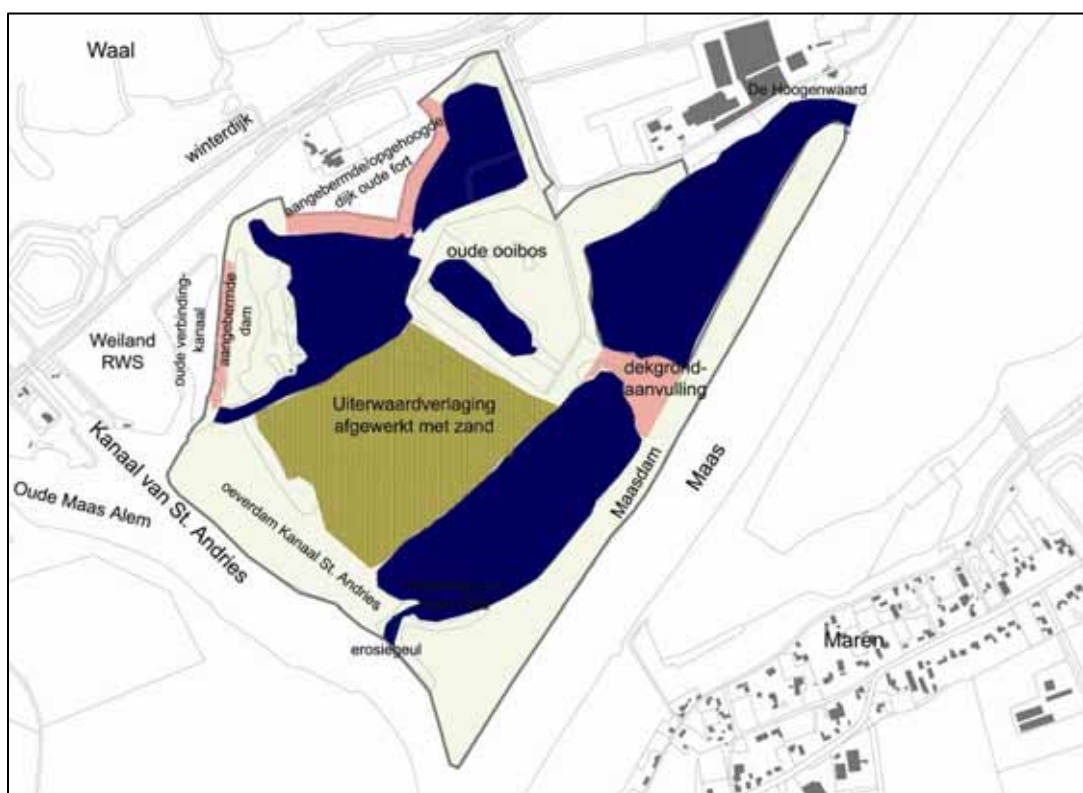
Vanaf 1996 is in ongeveer 2 jaar tijd circa 630.000 m³ klei gewonnen voor een aantal dijkverbeteringsprojecten van het Waterschap Rivierenland (destijds Polderdistrict Groot Maas en Waal), waaronder die bij Zaltbommel en Heerewaarden. Ongeveer 250.000 m³ klei is in het gebied zelf verwerkt, met name in een nieuwe dam tussen de grote zandplassen aan de Maas. Het maaiveld is op sommige plaatsen 2,5 meter verlaagd. Met deze klei is ook de historische kade rondom het oude Fort St. Andries aan de noordzijde hersteld. Samenvattend hebben de volgende inrichtingsmaatregelen plaatsgevonden net voor de start van het beheer:

- Reliëfvolgende kleiwinning waardoor een zandig terrein, nieuw moeras en open water met kwelinvloeden ontstonden.
- Gedeeltelijke ophoging met zand uit depot (autonome actie aannemer);
- Aanleg van een brede dwarsdam in de grote zandplas, waardoor in twee losse zandplassen zijn ontstaan;

- Aanberming en ophoging van de dijkluchamen aan de noordzijde van het gebied, de stervormige dijk die de contouren van het oude Fort St. Andries volgt en vermoedelijk ook tegen de rechte scheidingsdam tussen het gebied en de oude verbinding tussen Maas en Waal (thans rietmoerasje);
- Kleine uitbreiding van de westelijke plas in zuidwestelijke richting;
- Omrastering van het gebied;

1.3 BEHEER

- Er vindt verlengde seizoensbeweiding door vee van een lokale agrariër plaats in een dichtheid van ca. 1 dier per 1,5 ha.
- Spontane vegetatieontwikkeling in begrazingseenheid.
- Aanvullend is rond 2001 een deel van de wilgenbegroeiing verwijderd.

Figuur 6.1 Onderzoeksgebied Buitenpolder Heerewaarden.

1.4 RESULTATEN

1.4.1 Flora

Situatie voor natuurontwikkeling (voor 1996)

Over de situatie van de flora in de Buitenpolder Heerewaarden voor de start van het natuurontwikkelingsproject is relatief weinig bekend. Het overgrote deel van de uiterwaard bestond voor de kleiwinning uit intensief landbouwgebied (relatief veel bouwland).

In 1984/1985 zijn door de Provincie Gelderland enkele opnamen in het gebied gemaakt, vooral op de dijktaluds in het gebied. Indicatieve soorten die toen voorkwamen waren Kattendoorn, Goudhaver, Kamgras en Zacht vetkruid. In opnamen net buiten het terrein stonden ook o.a. Zachte haver en Karwijvarkenskervel en mogelijk konden die ook nog wel op de dijkjes en wellicht de Maasdam in het gebied aangetroffen worden. Daarnaast stonden er soorten als

Echte kruisdistel, Knikkende distel, Sikkellklaver, Geel walstro en Knolboterbloem. Vooral de dijk die langs het Kanaal van St. Andries liep, leek toen nog de moeite waard.

Sinds natuurontwikkeling (na 1996)

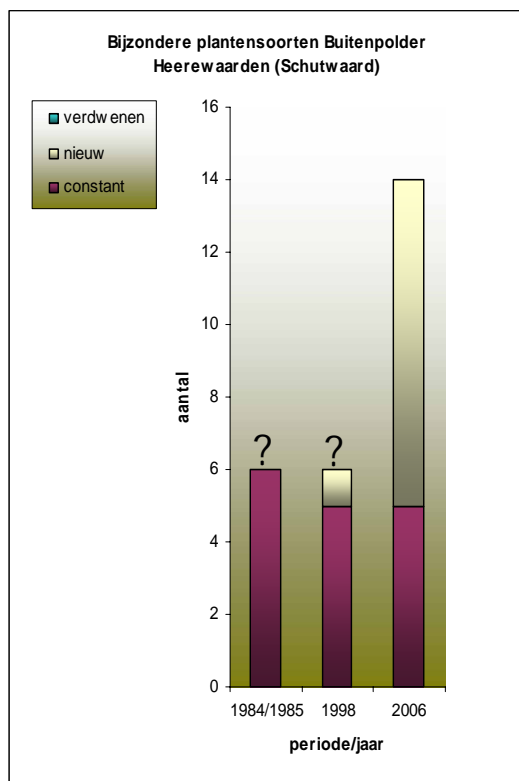
Bij de start van natuurontwikkeling in 1998 zijn alleen wat losse opnamen gemaakt van vooral de zandige vlakke in het gebied door medewerkers van Staatsbosbeheer. Hierin stonden toen als bijzondere soorten alleen Goudhaver (schaars) en Aardbeiklaver (1-2 ex.). Ook stond er al Slijkgroen (hier en daar), Knikkende distel, Hazenpootje en het eerste Breukkruid.

De inventarisaties van 2006 tonen dat zich sinds de start van het natuurontwikkelingsproject enkele bijzondere soorten nieuw hebben gevestigd. Het gaat nog niet om zeer grote aantallen, maar er is een aantal opmerkelijke ontwikkelingen.

Op de oeverdam verloopt de uitbreiding van Gewone agrimonie zeer voorspoedig. Ook Kattendoorn, Sikkellklaver en Gele morgenster komen hier plaatselijk voor. Bijzonder zijn ook Karwijvarkenskervel, Goudhaver en drie exemplaren van Ruige weegbree in het weiland ten noordwesten van de oostelijke zandplas. Mogelijk dat deze soorten hier (deels) voor 1996 al voorkwamen, maar Ruige weegbree is niet uit historische bronnen bekend.

Het oostelijk deel van de dam lijkt het minst intensief benutte/bemeste deel van de oeverdam. In de zuidwesthoek van de oeverdam is een vlak met Kamgras ingezaaid. Waarschijnlijk heeft de soort zich van hieruit op nog enkele plekken in het terrein gevestigd. Langs de plassen treffen we karakteristieke rivieroeverpioniers als Fraai duizendguldenkruid, Klein vlooienvrucht en Slijkgroen aan. Bijzonder is de vondst van een exemplaar van Rietorchis op de oevers van de noordelijke plas.

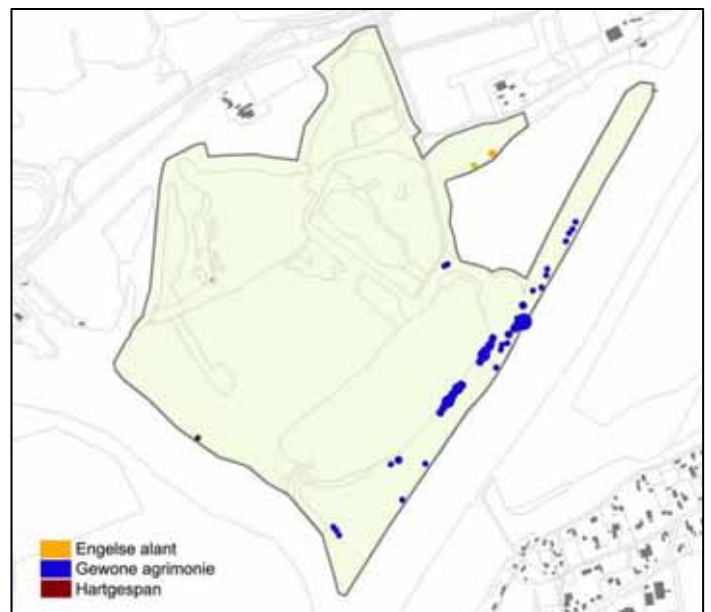
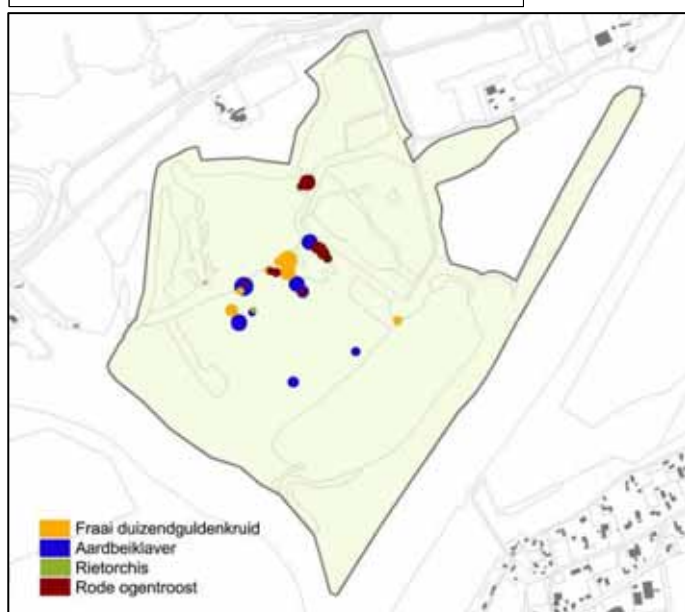

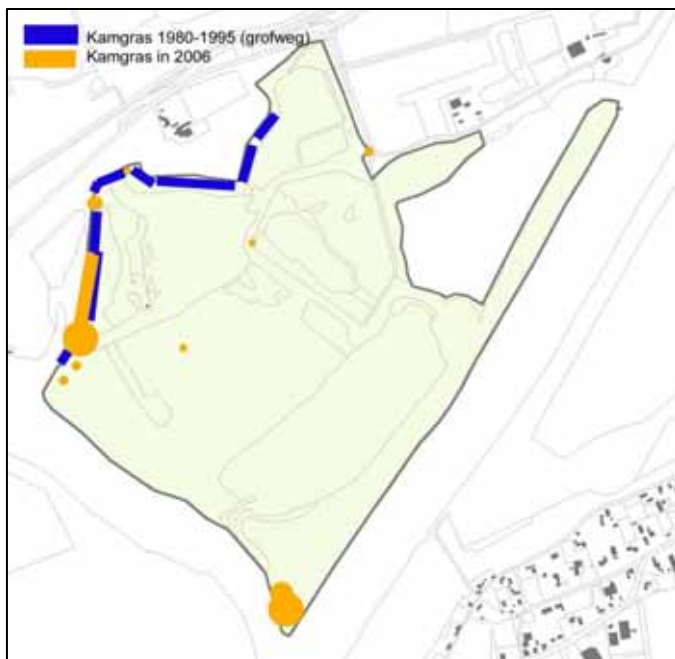

Figuur 6.2
Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten in de

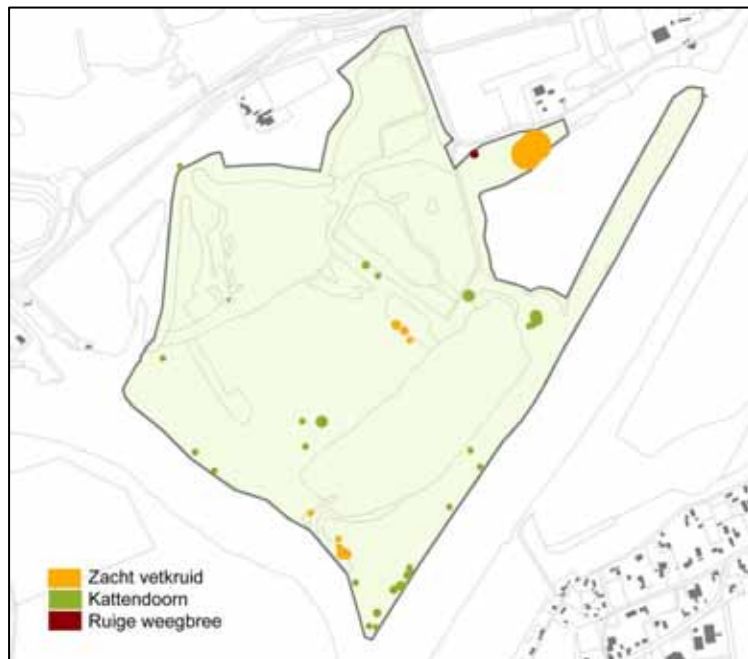
In de zandige kleiwinningsvlakte heeft zich daarnaast op verschillende locaties Rode ogentroost en Aardbeiklaver gevestigd en is Breukkruid zeer algemeen. Verder is de zandige weerdverlaging nog duidelijk in de eerste kolonisatiefase. Toch hebben zich wel al de eerste Kruisdistels en Knikkende distels nieuw gevestigd en vormt het terrein voor insecten een belangrijke nectarbron door soorten als Margriet en Jacobskruiskruid. Een andere minder algemene zand/grindpionier, die vooral op de zandige oevers van de Alemse Maasarm voorkomt is Zacht vetkruid.

Figuur 6.3 Het voorkomen van enkele indicatieve soorten in de Buitenpolder Heerewaarden in 2006. Alle bovenstaande soorten zijn nieuw en waren voor de start van natuurontwikkeling niet bekend uit het gebied.

Figuur 6.4 Het voorkomen van Kamgras voor natuurontwikkeling en erna. De soort kwam voorheen alleen op de dijken langs de noordwestrand voor. Op de fortificatieresten (dijk) is de soort door aanberming verdwenen. Langzaam beginnen de eerste standplekken in het gebied zelf te ontstaan. De standplek in de zuidwesthoek is ingezaaid.

Figuur 6.5 Het voorkomen van enkele karakteristieke stroomdalsoorten in de Buitenpolder Heerewaarden. De standplekken van Kattendoorn (grasland/oeverwalsoort) en Zacht vetkruid (pioniersoort droog grind en zand) voor 1996 zijn niet exact bekend, maar duidelijk is wel dat ze recent uitgebreid zijn. Ruige weegbree, was tot 2006 niet bekend, maar onduidelijk is wanneer de soort zich voor het eerst heeft gevestigd.

In 2006 is de Rietorchis gevonden, een indicatorsoort van de kwelstroom van de Waal naar de Maas.

Ook nieuw is Engelse alant die op twee plekken langs de noordelijk zandplas werd gevonden. Ronduit spectaculair is de vondst van Hartgespan in een aanspoelgordel van de dijk tegen het Kanaal van St. Andries. Deze soort lijkt zich recentelijk wat uit te breiden in stedelijke gebieden maar is in het rivierengebied nog steeds een grote zeldzaamheid. Toch mag Hartgespan als een echt riviersoort worden beschouwd, gelet op bijvoorbeeld zijn relatief algemene voorkomen op de oevers van de Duitse Elbe.

De kolonisatie van planten van terreinen langs de Benedenmaas - zoals de Buitenpolder Heerewaarden - verloopt in zijn algemeenheid wat langzamer dan bijvoorbeeld langs de Maas in Zuidelijk Limburg. Dit heeft waarschijnlijk vooral te maken met de (deels systeemgebonden) schaarste aan rivierdynamische locaties (met name het ontbreken van grofzandige en grindige afzettingen) en het ontbreken van rijke zaadbronnen in de directe nabijheid.

In 2006 werden nog geen typische kwelindicatoren in de waterplassen gevonden (veel rivierkwel vanuit de Waal). In de plas bij het oude bos groeit o.a. Doorgroeid fonteinkruid.

1.4.2 Broedvogels

Situatie voor natuurontwikkeling (tot 1996)

Historische broedvogelgegevens van de Buitenpolder Heerewaarden zijn bekend uit 1976; deze zijn verzameld in het kader van het project Vogels van de Grote Rivieren. Het gebied bestond toen voor meer dan driekwart uit grasland met lokaal moeras, ondiep water en diepe ontgrondingen. Geïventariseerde bijzondere soorten waren toen Patrijs, Kievit, Grutto, Watersnip (1), Zomertortel, Koekoek, Steenuil, Ransuil, Veldleeuwerik, Graspieper, Gele kwikstaart, Kleine karekiet, Bosrietzanger, Spotvogel, Braamsluiper, Grauwe vliegenvanger, Roek (35), Boomklever (1), Kneu, Rietgors en Geelgors.

In 1992, toen een groot deel van het terrein uit intensief akkerland bestond, zijn door de Provincie Gelderland o.a. de volgende soorten vastgesteld: Kievit (5),

Zandeilanden bij de erosiegeul in de voormalige zandplas. Ideaal biotoop voor soorten als Kleine plevier en Visdief.

Scholekster (4), Wulp (1), Slobeend (1), Bergeend (2), Knobbelzwaan (1), Sperwer (1), Koekoek (1) en Roek (258).

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1996)

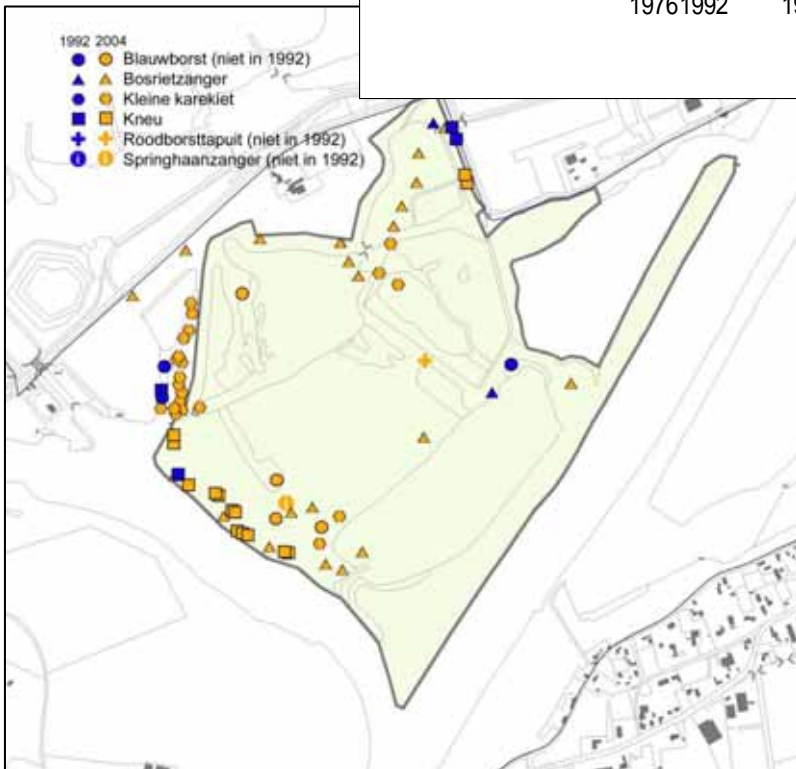
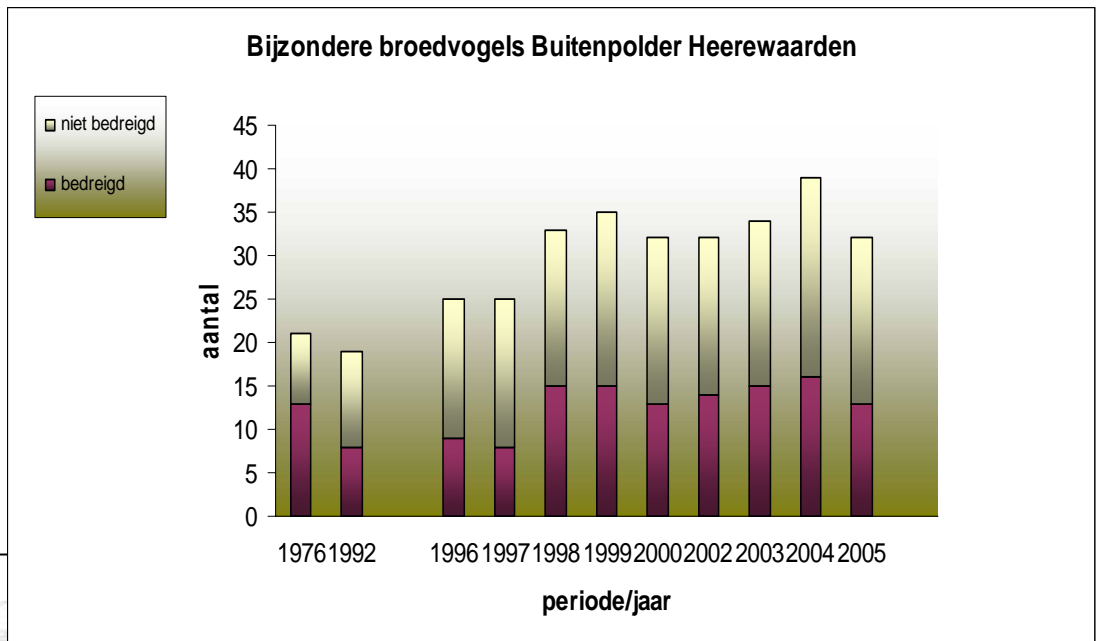
Vanaf 1996 zijn vrijwel jaarlijks alle meer bijzondere broedvogels geïnventariseerd door de Provincie Gelderland (Jan van Diermen) omdat het gebied het eerste gerealiseerde natuurontwikkelingsproject was in het kader van het Strategisch Groenproject Fort St. Andries.

Vanaf 1998 zien we een duidelijke toename van het aantal bijzondere soorten (van 25 naar gemiddeld bijna 34). Dit geldt ook voor het aantal bedreigde soorten (figuur 8.6). Daarnaast is ook het totale aantal territoria van bijzondere soorten ongeveer verdubbeld tussen 1996 en 2005 (het verdwijnen van de grote kolonie Roeken sinds 2003 is niet meegerekend).

Vrijwel constant aanwezig bijzondere soorten zijn Bergeend, Krakeend, Kuifeend, Patrijs, Scholekster, Kleine plevier, Kievit, Oeverzwaluw, Gele kwikstaart, Kneu, Wielewaal en Spotvogel. Vanaf 1998 zijn daar Slobeend, Veldleeuwerik, Graspieper, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Zomertortel, Ransuil en Groene specht bij gekomen. Incidenteel hebben bijzonderheden als Zomertaling (1 in 1999), Kwartelkoning (1 in 2000), Nachtegaal (1 in 2000), Grauwe gors (1 in 2000), Oeverloper (1 in 1998, 1999 en 2002), Visdief (1 in 2003 en 3 in 2006) en IJsvogel (1 in 2006) een territorium gehad.

Pioniervogels hebben in de beginfase duidelijk geprofiteerd van de kale zandige, deels slijkige open vlakte met in 1998 een piek met Scholekster (6), Kluut (2), Kleine plevier (7), Tureluur (2) en Oeverloper (1). In een gronddepot heeft in 1996-1997 ook een kolonie Oeverzwaluwen gezeten. Intussen is er kleine natuurlijke kolonie in een steilwandje bij het erosiegat van de plas naar de Oude Maasarm van Alem. De meeste soorten ruigtevogels blijven nog steeds toenemen (zie figuur 8.7), hoewel Blauwborst en Bosrietzanger weer wat op hun retour zijn. Algemene vogels van jong wilgenstruweel en -bos doen het ook erg goed (Fitis, Tuinfluiter, Tjiftjaf en Zwartkop) in de Buitenpolder. Opvallend is ook dat de bedreigde soorten Graspieper en Veldleeuwerik zich in klein aantal in het terrein hebben gevestigd. Ook andere bedreigde soorten nemen toe waaronder bosrand- en zoomsoorten als Kneu, Spotvogel en Zomertortel met respectievelijk 12, 3 en 6 territoria in 2005. Geconcludeerd kan worden dat de natuurontwikkeling voor meer bijzondere broedvogels succesvol is geweest, zowel qua soortenrijkdom als qua dichtheid. Moeras- en rietvogels, waarop in de eerste plannen de natuurontwikkeling op was gericht, hebben echter in het geheel niet geprofiteerd. Het terrein is echter veel te hoog opgeleverd om de ontwikkeling van rietmoeras mogelijk te maken.

Figuur 6.6 Overzicht van het aantal bijzondere soorten broedvogels in de Buitenpolder Heerewaarden tussen 1996 en 2005. Het is het meest soortenrijke gebied van het Noordelijk Maasdal (gegevens van de Provincie Gelderland, Jan van Diermen).

Figuur 6.7 Een vergelijking van het voorkomen van enkele ruigte- en struweelsoorten in 1992 (blauw) en in 2004 (oranje). Duidelijk is dat deze groep soorten veel algemener is geworden en dat kritische soorten als Roodborsttapuit en Sprinkhaanzanger teruggekeerd zijn na de start van natuurontwikkeling (data Provincie Gelderland, Jan van Diermen).

1.4.3 Libellen

Voor natuurontwikkeling (voor 1990)

Specifieke gegevens over libellen van de Buitenpolder Heerewaarden van voor 1970 zijn erg schaars. Waarschijnlijk was het terrein arm aan libellen door het vrijwel ontbreken van geschikte voortplantingswateren (nog geen vergravingen).

In de periode 1970-1997 zijn 9 libellensoorten bekend (bestanden EIS), allemaal betrekkelijk algemene soorten.

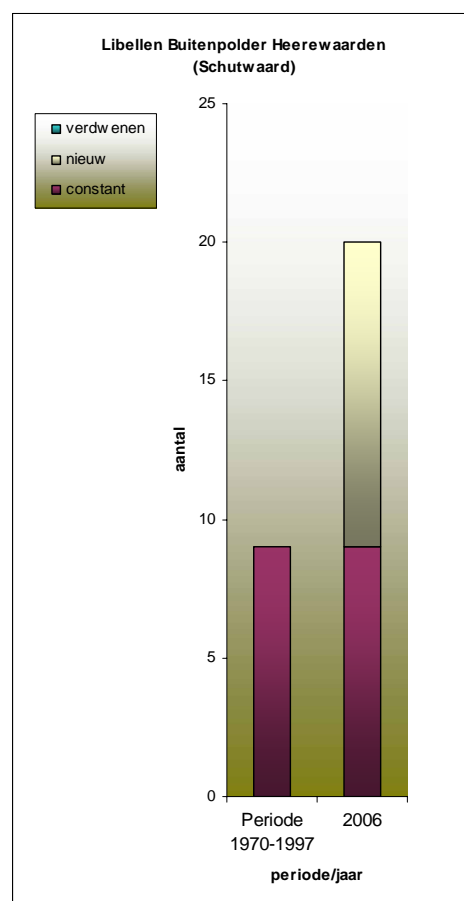
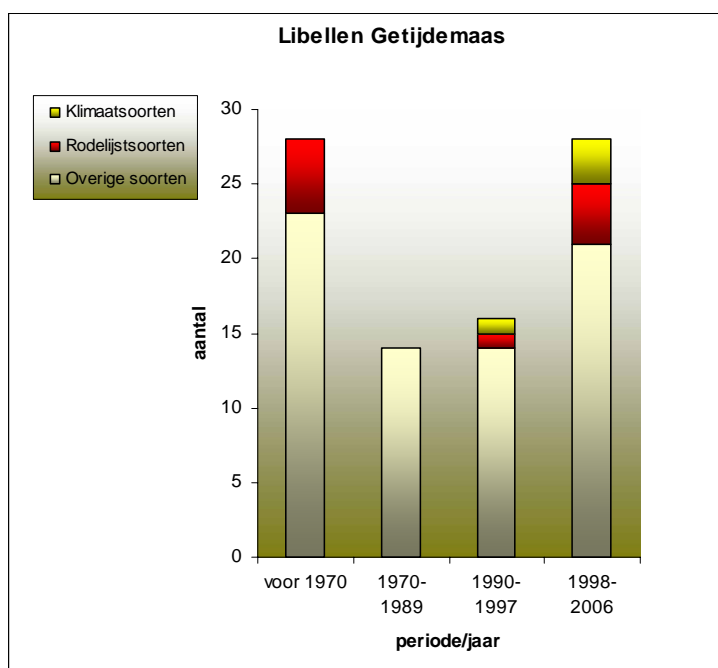
Sinds natuurontwikkeling (na 1990)

Hoewel het aantal zeldzame soorten nog beperkt is, scoort de Buitenpolder thans heel aardig voor libellen. In totaal zijn in 2006 20 soorten aangetroffen. De wat algemenere soorten zijn zeer talrijk, waarschijnlijk door de aanwezigheid van veel geschikt voortplantingswater. Indicatief voor het stadium waarin het terrein nu verkeert is Zwervende pantserjuffer. Deze zuidelijke soort komt voor in de periodiek droogvallende zone ten noorden van de plas. Daarnaast is het voorkomen van Bruine winterjuffer op deze plaats interessant. Een andere bijzondere soort die naar alle waarschijnlijkheid boven de plas is gezien is de Zuidelijke keizerlibel.

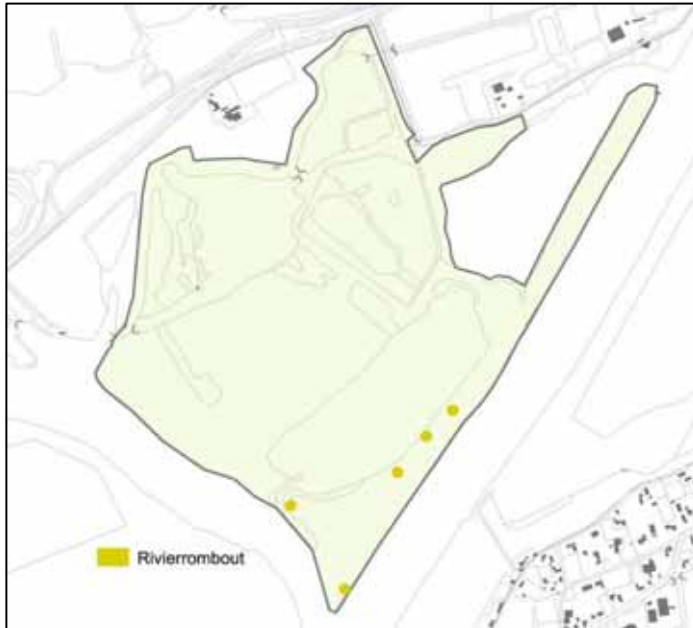
Deze zuidelijke soort breidt zijn leefgebied de laatste jaren hard uit naar het noorden. Dit jaar werd er voor het eerst in Nederland voortplanting vastgesteld; alle drie de locaties bevonden zich in natuurontwikkelingsterreinen in het riviereengebied. Ook werd er een klein aantal exemplaren van de Rivierrombout aangetroffen langs de Maasdam. De soort komt vanaf de Buitenpolder stroomafwaarts in de Maas voor. De soort heeft rond de Buitenpolder vermoedelijk de overstap gemaakt vanuit het naastgelegen Waalsysteem, waar hij de laatste 10 jaar betrekkelijk algemeen is geworden.

Het ligt in de verwachting dat in de nabije toekomst het gebied gekoloniseerd gaat worden door Glassnijder en Smaragdlibel en mogelijk ook door Vroege glazenmaker en Metaalglanslibel.

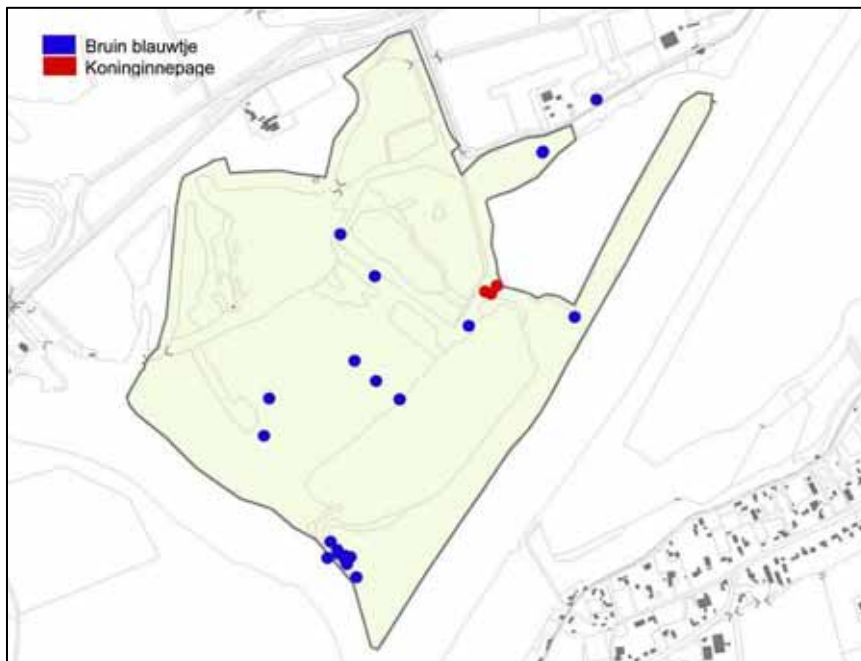
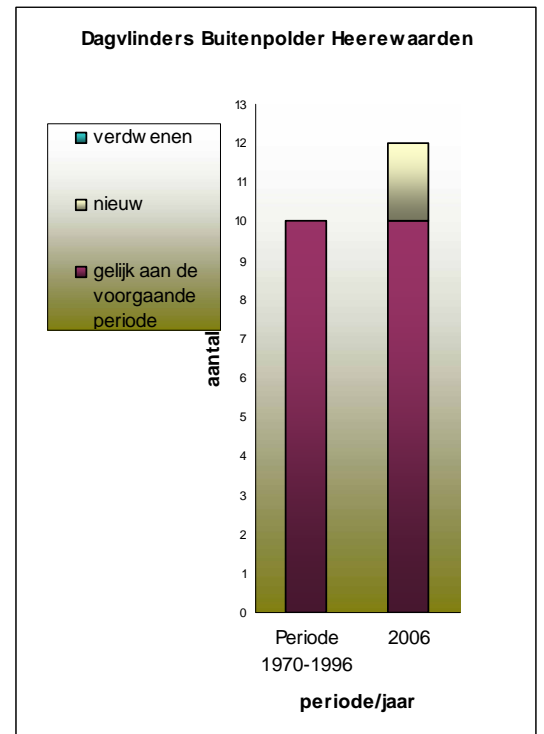
Figuur 6.8 Ontwikkeling van het aantal libellensoorten in de Buitenpolder Heerewaarden en langs de Getijdemaas gedurende de tijd.

Figuur 6.9
 Waarnemingen
 van
 Rivierrombout
 in de
 Buitenpolder
 Heerewaarden
 in 2006. Het is
 pas recent
 bekend
 geworden dat
 de soort hier
 langs dit traject
 van de Maas
 voorkomt.

Figuur 6.10 Overzicht van het aantal soorten (bedreigde) dagvlinders in de Buitenpolder Heerewaarden voor en na natuurontwikkeling.

Figuur 8.11
 Voorkomen van
 Bruin blauwtje en
 Koninginnepage
 in de
 Buitenpolder
 Heerewaarden in
 2006. Beide
 soorten zijn de
 laatste jaren
 teruggekeerd in
 het gebied.

1.4.4 Dagvlinders

Voor natuurontwikkeling (periode 1970-1997)

Voor de start van natuurontwikkeling zat het aantal soorten dagvlinders in het agrarisch gebied van de Buitenpolder op een minimum. Het precieze aantal is voorsnog onbekend, maar bijzondere soorten ontbraken. Er kwamen vermoedelijk ca. 10 soorten voor, allemaal algemene dagvlindersoorten.

Sinds natuurontwikkeling (na 1998)

Ook in dit gebied is Bruin blauwtje in groot aantal als echte rivierdalsoort teruggekeerd. Daarnaast profiteert ook dit gebied mee van de noordelijke uitbreiding

in de rivierdalen van Koninginnepage. Voor het overige komen er nog 10 algemene dagvlindersoorten voor. Opvallend is de afwezigheid van graslandsoorten als Bruin zandooie en Zwartsprietdikkopje. Het Icarusblauwtje en Kleine vuurvlinder komen wel (vrij) talrijk voor.

1.4.5 Amfibieën

Recent is geen systematisch onderzoek gedaan naar amfibieën in de Buitenpolder Heerewaarden. Sinds de kleiwinning is het voorkomen van de Rugstreeppad bekend uit de open plassen in het gebied (pers. med. Jan van Diermen). In 1992 is onderzoek gedaan naar amfibieën in de wateren rond St. Andries. Toen werden nog geen Rugstreeppadden aangetroffen (Creemers, 1994). Wel werden in 1992 in verschillende wateren rond het Fort St. Andries Kamsalamanders gevangen. De soort zat toen in laagdynamische wateren aan de Waalzijde en in de binnendijkse gracht rond het Fort. Het is mogelijk dat Kamsalamander inmiddels ook de nieuw ontstane wateren in het natuurgebied gebruikt, maar hier is vooralsnog niet naar gekeken.

1.4.6 Overige soortgroepen

Van Greppelsprinkhaan is een klein aantal gehoord en er is zelfs een langvleugelig exemplaar gezien. De soort, die kenmerkend is voor droge ruigten op oeverwallen en die opvallend zeldzaam is in de uiterwaarden van de Maas, heeft de Buitenpolder waarschijnlijk via de Waaluitwaarden en -dijken gekoloniseerd. Ook vermeldenswaardig zijn de waarnemingen van de Tweeogboktor in het oude ooibos rond de "oude plas" en de Wolfsmelkweesvlinder op de dam.

1.5 WERKING VAN NATUURLIJKE PROCESSEN

1.5.1 Spontane ontwikkeling

Na het eenmalig terugzetten van de wilgen op in de uiterwaardverlaging, is er anno 2006 in de Buitenpolder Heerewaarden volop ruimte voor spontane ontwikkeling.

1.5.2 Hydromorfologische processen

De werking van hydromorfologische processen is door de structuur en inrichting van het terrein nog beperkt. Dit is vooral goed zichtbaar op de hoge oeverdams, waar door de hoogte ervan en de oeverbestortingen nauwelijks meer zandafzettingen plaatsvinden. Er is echter een aantal interessante mogelijkheden om de werking van hydromorfologische processen in het terrein weer sterk te verbeteren.

Verbinding van de zandplassen tot een nevengeul

De twee zandplassen kunnen weer met elkaar verbonden worden door de scheidingsdam, die na de laatste kleiwinning is aangelegd weer door te steken. Doordat de rivier bij de Maasarm van Alem al zelf een gat heeft gemaakt ontstaat zo weer een stromende nevengeul.

Verlagen van de oeverdams

Zeker zo kansrijk is het (lokaal) verlagen van de oeverdams tot een hoogte die meer aansluit bij natuurlijke oeverhoogtes. Door de dam (over bepaalde stukken) door te steken of te verlagen tot bijv. 1 á 2 meter boven de gemiddelde laagwaterlijn, ontstaan zandige platen tussen de rivier en de plassen. Dit zet een groot aantal processen weer in gang. De Maas zal gedurende hoogwater nieuwe zandpakketten op de oevers afzetten. Dit blijkt ook in andere delen van het rivierengebied een van de belangrijkste factoren voor het herstel van o.a. stroomdalflora. Bijkomend voordeel is dat de oude bemeste toplaag van de dam verdwijnt en plaats maakt voor vers, relatief schraal rivierzand. Op overgangen naar plekken waar de dam zijn oorspronkelijke hoogte behoudt, ontstaan steilwanden voor Oeverzwaluw, IJsvogel en graafbijen.

Het rivierwater kan vanuit de Maas direct de plassen instromen. Hierdoor ontstaan zandwaaiers en erosiekolken in de plas (spontane verondieping), die belangrijk zijn voor steltlopers, oeverpioniers en soorten als Rivierrombout. De ingreep lijkt ingrijpend voor de (nog beperkte) bestaande natuurwaarden, maar in feite creëert het op grote schaal nieuwe kansen voor stroomdalplanten, rivierpioniers en insectenfauna. Dure beheermaatregelen met bijvoorbeeld maaien om de dam te 'verschralen' kunnen achterwege blijven en hebben vaak ook niet het juiste effect. Een voorbeeld van oeververlaging is zichtbaar in de Erlecomse Waard (Gelderse Poort). Dit terrein heeft zich sindsdien tot één van de meeste soortenrijke terreinen van het hele Nederlandse rivierengebied ontwikkeld. Deze maatregel is ook reeds bij Rijkswaterstaat voorgesteld als kansrijke ecologische maatregel in het kader van de KRW (Peters, 2006).

Vrij eroderende oever

Met of zonder verlaging van de oeverdam kunnen de oeverbestortingen langs de Maas verdwijnen. Dit kan door Rijkswaterstaat gebeuren in het kader van haar project "Vrij Eroderende Oevers", dat thans in planuitwerking is. Hierbij worden de oeverbestortingen tot minimaal één meter onder stuwpeil/laagwaterstand verlaagd, waardoor weer strandjes en oeversteilwanden kunnen ontstaan (Peters, 2005).

1.5.3 Begrazing

Begrazing in de Buitenpolder Heerewaarden lijkt redelijk goed uit te pakken. Er is nog wel ruimte voor verbetering, vooral door meer richting jaarrondbegrazing te werken en meer soorten grazers te introduceren. Zo zou het goed zijn om naast de runderen ook paarden in het terrein te hebben lopen.

Hierbij doen zich voor de beheerder echter enkele praktische obstakels voor. Zo is jaarrondbegrazing/meer grazervariatie in dit terrein lastig door een regeling met een lokale agrariër, die ook nog wat grond in het gebied in eigendom heeft. Vooralsnog wordt daarom gewerkt met verlengde seizoensbeweiding, waarbij de runderen in het najaar zo lang mogelijk in het gebied lopen.

In het terrein komen overigens sporadisch ook reeën voor en het lijkt erg geschikt voor de vestiging van bevers.

Het belang van winterbegrazing

Doordat er in bepaalde terreinen alleen seizoensbeweiding plaatsvindt, zien we dat dichte, voorheen bemeste graslanden (bijvoorbeeld op delen van de oeverdam in de Buitenpolder Heerewaarden) slechts beperkt aangepakt worden door de runderen. Verhoging van de begrazingsdruk is in zo'n geval meestal niet aan te bevelen, omdat dit juist in andere delen van het terrein weer tot overbegrazing kan leiden. Dichte grasmatten van relatief onsmakelijke, productieve grassen worden vooral in perioden van voedselschaarste aangepakt (winter, vroege voorjaar). Dit maakt dat winterbegrazing vaak bepalender voor de ontwikkeling van een gebied is dan zomerbegrazing. Juist in de winter worden de minder eiwitrijke begroeiingen van ruigtes en bosschages aangepakt. Hierdoor kan het totale aantal grazers soms zelfs terug, wat bijvoorbeeld betekent dat andere terreindelen in de zomer niet overmatig vertrapt of begraasd worden.

Een meer structurele verbetering van de uitgangssituatie voor natuurontwikkeling op deze oeverdam is overigens het verlagen van de oever waardoor de bemeste laag verdwijnt en het minerale zand weer bloot komt te liggen (zie 6.5.2).

1.5.4 Overige processen

Door het overlopen van waterstroompjes in de plassen is zichtbaar dat er bij hogere waterstanden op de Waal sprake is van een kwelstroom richting de Maas. De aanwezigheid van Rietorchis is mogelijk indicatief voor deze rivierkwel. Van net buiten het natuurgebied zijn uit het verleden ook kwelindicatoren als Holpijp bekend. Die zou zich in de plassen van de Buitenpolder kunnen vestigen.

Procesbarometer

proces	ruimte voor processen
Spontane ontwikkeling	
Hydromorfodynamiek	
Natuurlijke begrazing	
Overige processen	

Overloopstroom vanuit een noordelijk gelegen water naar een zuidelijk gelegen plas, gevoed door de kwelstroom vanuit de Waal naar de Maas.

1.6 CONCLUSIES

1.6.1 Natuurwaarden

De flora en fauna van de Buitenpolder Heerewaarden laat een aantal positieve ontwikkelingen zien. In korte tijd hebben zich nieuwe indicatieve en bedreigde soorten gevestigd, zoals Gewone agrimonie, Rode ogentroost, Fraai duizendguldenkruid, Oeverloper, IJsvogel, Visdief, Rugstreeppad, Bruin blauwtje en Zwervende pantserjuffer. Andere bijzonderheden zijn Ruige weegbree, Hartgespan, Rietorchis en Rivierrombout.

De Buitenpolder Heerewaarden is het meest soortenrijke terrein voor bijzondere broedvogels in het Noordelijk Maasdal.

Vergelijkbaar met andere terreinen langs de Benedenmaas verlopen de ontwikkelingen in de flora wel wat langzamer dan langs de Limburgse Maas. Dit hoort voor een deels bij de aard van dit traject - waar van nature de morfodynamiek (zand/grindafzettingen) minder is - maar het komt deels ook voort uit de inrichting van het terrein die ook weinig rivierinvloeden toelaat (de hoge maasdam is in die zin een obstakel). Door een aantal gerichte inrichtingsmaatregelen kan dit echter sterk verbeterd worden (zie aanbevelingen). Het terrein is kansrijk voor een gevarieerde stroomdalflora door de relatief kalkrijke bodems ten gevolge van Waalafzettingen uit het verleden.

1.6.2 Ideeën en aanbevelingen

- Op het moment dat Staatsbosbeheer niet meer vast zit aan afspraken uit het verleden kunnen nieuwe afspraken over het begrazingsbeheer gemaakt worden (wellicht sociale kuddes, meerdere typen grazers);
- Verwerving van de laatste agrarische enclaves en de beboste kleiplas in het gebied, allerlei ontsierende rasters kunnen dan worden verwijderd;
- Meebegrazen van de percelen van Rijkswaterstaat tegen de Sluis van St. Andries aan;
- Realisatie van een stromende nevengeul door het doorgraven van de dwarsdam tussen de grote zandplassen;
- Vrij eroderende oevers langs de Maas;
- Verlagen van de oeverdams tot zandige oeverwal/schiereiland;
- Versterking van de uitstraling van het terrein als fraai natuurgebied, door de realisatie van een mooie entree: aantrekkelijke poort met stenen pilasters, mooi bord, uitnodigende welkomsborden;
- Verandering van de naam van het gebied van 'Buitenpolder Heerewaarden' in de historisch-geografisch correctere naam 'Schutwaard';
- Intensiever monitoring van flora dan op dit moment; dit heeft de aandacht van Staatsbosbeheer in het jaarprogramma Monitoring;
- Tegengaan van illegale motorcrossers en het gebruik van terreinwagens.